

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АЛФАНАУМ

Брой 1, 2019

**200 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА УЧИТЕЛЯ ИВАН НИКОЛОВ МОМЧИЛОВ**

**200 YEARS THE BIRTH OF TEACHER
IVAN NIKOLOV MOMCHILOV**

**СЪЗДАТЕЛЯТ НА ПОКОЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИ БЪЛГАРИ И ТАЛАНТЛИВИ
БЪЛГАРСКИ УЧИТЕЛИ**

Веселина Петрова

**THE CREATOR A GENERATION OF EDUCATED BULGARIANS AND TALENTED
BULGARIAN TEACHERS**

Veselina Petrova

***Abstract:** The author dedicates the article to an important anniversary – 200 years since the birth of the teacher Ivan Nikolov Momchilov (1819–1869). He is among the most highly educated Bulgarians. He had encyclopedic knowledge as well as native-language and foreign-language gifting. He writes and speaks Bulgarian, Turkish, Greek, Latin, German, Russian. His merits to the development of Slavicism are exceptional. Historical contributions of Momchilov to the Bulgarian education are also in use in present-day professional and practical training of students in pedagogical specialties. The young reformer created the first Bulgarian class school in Elena in 1843. It replaces the mutual learning method with a class-less system. He distributes pupils by class, creates a curriculum, introduces courses, conducts weekly lessons. He also furnishes the classrooms with desks, teacher's table, black-board. Momchilov equips the yard of the school with facilities for physical education. Following his ideas pupils organize themselves and obey the requirements of the chief duty teacher and his assistants – students on duty. He forbids corporal punishment and implements a humane, democratic approach in the relationship between teachers and pupils. He strengthens the psychological atmosphere: every class starts and ends with a bell; there is a break between classes; after the end of the classes, students leave school in order; supervisors monitor the behaviour of each student; students show their respect to Elena's citizens and are obliged to congratulate others.*

Ivan Momchilov and Nikola Mihaylovski, the first Bulgarian scholar who defended a doctorate in Moscow, founded the first Bulgarian higher education institution for teachers – Elena Daskalolivnica. Teacher Momchilov has written textbooks and teaching aids on Bulgarian language, history, geography, arithmetic and others. He has created a generation of educated Bulgarians and talented Bulgarian teachers. Ivan Momchilov's pupils founded Bulgarian schools in many towns and villages. They set the foundations of the school network on the Bulgarian lands.

***Key words:** Bulgarian Education, Ivan Nikolov Momchilov, Bulgarian Class School, Elena Daskalolivnica.*

Въведение

В историята на българското образование учителят Иван Николов Момчилов (1819–1869 г.) се подрежда сред авторитетните личности, посветили живота си в служене на народа чрез просвещение. Извършва колосална просветна и културна дейност, с която създава поколение образовани българи и талантиливи учители. Носител е на възрожденско педагогическо мислене и успешно налага нови и непознати за времето хуманни взаимоотношения между учителите и учениците. Основател е на първото класно училище по българските земи (1843 г.), създател е на висше училище за подготовка на учители и творец на книжовния български език. Със своя новаторски стил изгражда образа на учителя, който с магнетичната сила на знанието привлича децата, образова ги и възпитава в родолюбие. Формира културни, високообразовани, морално устойчиви личности, готови за издигане на образователното равнище на българския народ, решени за понасяне на тежки изпитания в борбите за духовна, просветна и културна дейност в строителството на съвременна България (вж.: Радев 1990).

Двете важни годишнини – 200 години от рождението и 150 години от неговата кончина са основателни поводи за обосноваване на приемствеността между Еленската даскалоливница и Педагогическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ чрез задълбочено изследване на безценното наследство на Иван Николов Момчилов. Неговата енциклопедична подготовка е респектираща и за съвременните учени.

Носител на енциклопедична култура, родноезикова и чуждоезикова надареност

Наличието на дарба за усвояване на езици Иван Момчилов проявява много рано. Расте в семейна среда, която му осигурява благоприятни възможности за родноезиково развитие, вдъхновено от устното народно творчество. Формира умения за общуване в многодетно семейство. Той е вторият от синовете на видния еленчанин Никола Момчилов, участник в подготовката на гръцката завера от 1821 г. Завидна е смелостта на бащата, който отглежда и възпитава петима синове и пет дъщери в дух на любознателност и родолюбие. Сред своите братя и сестри Иван Момчилов отрано овладява основите на висока за времето битова и обща култура. Преди постъпване в училище, като всяко дете от семейство с културни ценности, пее майчините песни, слуша и разказва приказки и предания, добре разбира строгостта на бащините думи.

Започва образованието си в Елена при даскал Андрей Робовски. Подготвен е за изучаване на правилен български език върху традиционното семейно възпитание, основаващо се на почитта и уважението към Бог, към родните баща и майка, братя и сестри, родствениците, съгражданите, „людето“ (хората). Възпитан е в дух на почит и уважение към даскала и се отличава от връстниците си с изключително старание и ученолюбие. Бързо се справя с усвояването на учебния материал и затова даскал Андрей Робовски често ангажира своя даровит ученик да помага на другите в ученето. В тези занимания с учениците Иван Момчилов не само улеснява ученето на по-трудно справящите се, а и развива своите педагогически умения.

Заема се с изучаване на практическата педагогика. Докато оказва помощ на другите, опознава същността на умствения труд и необходимостта от умствено усилие за усвояване на знания. Проявява и развива потребност от прилагане на наученото в решаването на важни практически задачи и формира умения за преобразуване на незнанието в знание, неможенето в можеене, страха от ученето в жажда за учене. Усвоява уменията за изразяване на положително емоционално отношение към учещото се дете, основаващо се на разбирането, че успехите в ученето се съпровождат с преодоляването на множество трудности. Това поведение е показател за верността на съвременния възглед за учителя по чужд език, който „... трябва да владее широк набор от техники и подходи за интерактивно обучение, да умее да приобщава към процеса на езиково усвояване и най-неуверените ученици“ (Кънева 2011: 22). Преодоляването на трудностите увеличава силата на ума и поражда нестихващия стремеж за учене на все нови и нови знания, необходими за постигане на успех в живота.

Ограден от строг даскал и изпълнителни, любознателни ученици Иван Момчилов получава добра основа за начална образованост, която семейството забелязва, но оценява като недостатъчна. Бащата на Иван Момчилов прозорливо осъзнава, че общественото развитие непрекъснато завишава изискванията си към новото поколение. Затова изпраща своя син в Търново, за да учи гръцки език при Стефан Загорски. Ученето на гръцки език е лесно за Иван Момчилов. В стремежа си да помогне на другите ученици и те да разберат изказваното на гръцка реч, често тайничко прави „ученически устни преводи“, като непознатите гръцки думи и изрази изказва на български. Едва 14-годишен проявява завидни

способности за разбиране на гръцкия език и извършване на превод от гръцки на български и обратно – от български на гръцки. Един ден по време на служба прочита „Апостола“ на черковнославянски вместо на гръцки. Тази постъпка е оценена за дръзка. С нея разгневява гъркоманското общество и даскал Стефан Загорски го изгонва от гръцкото училище. Иван Момчилов се връща в Елена, където даскал Андрей Робовски го взема за помощник в своето училище.

Придобитото образование не удовлетворява любознателния 18-годишен младеж. Солидна подкрепа за придобиване на по-високо образование Иван Момчилов получава от Иларион Макариополски, сродник на Момчилови и бъдещ виден деец в борбата за църковна независимост. През 1836 г. Макариополски се завръща от остров Андрос в Елена. Той убедително разяснява предимствата, които младежите получават в гръцкото училище на острова и успява да убеди Никола Момчилов, че синът му трябва да продължи да се образова. През 1837 г. Иван Момчилов пристига на остров Андрос, за да учи при авторитетния гръцки педагог и философ Теофилис Каирис. Увоените знания и формираните практически умения по говорим и писмен гръцки език са основа, върху която продължава образованието си във Втора гимназия в Атина.

Тогава Втора гимназия в Атина е завоювала изключителен авторитет и е ценена като Атински университет. Силно влияние върху развитието на еленския младеж оказват три съществени фактора. На *първо място*, усвоява модерно за времето учебно съдържание, което се отличава със завидна приложимост в културния, обществен и стопанския живот. Разгръща широка обща култура, образованост, възпитаност и дообогатява своята разностранна практическа подготовка. Момчилов усъвършенства своите способности по писмен и говорим *гръцки език*. На *второ място*, обогатява своята чуждоезикова подготовка с изучаване на *латински и немски език*, тъй като по покана на гръцкия крал във Втора гимназия в Атина преподават баварски преподаватели. На *трето място*, задълбочава познанията си по славистика и разпалва своята любознателност към културата и ценностите в прогресивните общества. Будният младеж се включва в дейността на тайното Славяно-българско дружество в училището. Сдружава се със съмишленици, ратуващи за безкористно служене на Отечеството чрез просвещение. В условията на насаждания в училището панелинистки дух опознава пример как гърците възпитават своите младежи. Тази културна среда още по-силно разпалва в Момчилов безпределна обич към Отечеството.

След като завършва Втора гимназия в Атина, пак по препоръка на Иларион Макариополски заминава да учи в Одеската духовна семинария, където усвоява руския език. Тъй като здравословното му състояние силно се влошава, той се връща в Елена през 1843 г. Местната управа, състояща се от еленски чорбаджии, оценява академичната подготовка на Иван Николов Момчилов и го „главява“ за даскал.

Създател на първото българско класно училище

Иван Момчилов проявява реформаторски размах. Създава нов тип училище, което много съществено се отличава от взаимното. Слива двете съществуващи по това време училища (долномахленското и горномахленското) и основава първото българско класно училище. Най-важното различие между взаимното училище, в което дотогава един даскал е обучавал всички ученици в едно помещение за усвояването на опит по демонстриран образец, в новото училище организацията е друга. Обособени са две отделни групи, като с по-малките и по-слабо подготвените се занимава Юрдан Ненов, а от напредналите Иван Момчилов образува „приготовително училище“ и работи с тях. Както подчертава М. Мойнова, за развитието на просветителските идеи по онова време в страната ни има реални предпоставки: „В резултат на развитието на новите форми на производство в България нарастват културните и интелектуалните потребности на населението“ (Мойнова 2009: 365).

В устройството на училището запазва прогресивните демократични възрожденски традиции за общодостъпност и равноправие на всички ученици в цялостната дейност. Съумява и създава празнична, тържествена атмосфера в училището („школото“). Всичко в сградата, коридорите, класните стаи е чисто и подредено. Учениците се учат на самоорганизация по договорени правила. Началото и краят на учебните часове се известяват с биене на звънец. Има междучасия, в които главният дежурен следи за спазване на дисциплината. Пред вратата на всяка класна стая стоят дежурни („дверници“) и всеки полага грижи за хигиената, реда, осигуряването и поддръждането на учебните пособия и материали.

В училищния начин на живот Момчилов внедрява иновациите, които е изучил от своите учители – носители на руската, немската и гръцката култура и педагогическа мисъл. Преподава на „чист“

български език. Тук е важно уточнението, че през разглеждания период населението е било двуезично (говорещо български и турски). Силно е било и влиянието на гръцкия език, осъществявано от гръцките духовници в черковното богослужение. Стопанският живот и търговските връзки давали простор на заемки от други езици. В така описаната езикова среда Момчилов установява стил на общуване с децата, основан на прогресивните принципи на хуманизма (човеколюбието) и родолюбие. Девиз на училището са неговите думи: „Обичай Отечеството си и никога да не пожелаеш и предпочетеш друго отечество освен своето... салт едно такова пожелание счита са за начало на предателство!“ (Петков, Василев 2007: 34).

Неговото обръщение към учениците е „*Мили ми...*“. Забранява непедagogическите начини за всяване на страхопочитание към даскала и ги заменя с прогресивни педагогически методи за учене и преподаване. Този подход кореспондира с утвърденото в съвременната педагогика виждане, че „Взаимоотношенията с децата следва да се изграждат на основата на дълбоко уважение към неповторимостта и уникалността на вътрешния им свят“ (Конакчиева 2014: 34–35). Учителят новатор основава преподаването на съзнателното усвояване на знания и ги обвързва с придобиването на необходим за образования човек практически опит. Коренно подменя съществуващата тогава учебна програма с нова. Извисява преподаването на български език и чрез обучението възпитава децата в родолюбив дух. Неслучайно в първото българско периодично издание „Любословие“ от 1844 г. Константин Фотинов призовава: „Славенобългарската словесност да се възроди първо и първо требуют пристойни училища, които са основание и корен не само на словесността, но и на благонравие...“ (Мойнова 2016: 120). Иван Момчилов оценява обществената потребност от общуване с други народи и поощрява изучаването на чужд език. Същевременно учи своите възпитаници: „... от сичките езици по света предпочитай бащина си и майчина си език, що си най-напред в живота си чул и научил от тях ...“ (Петков, Василев 2007: 34). Затова в учебния план въвежда нови дисциплини, които преподава на български език и доказва дълбоките му славянски основи – *свещена история, българска граматика, славянски прочит, кратка география, аритметика и българска история*. Осигурените за училището учебници от Русия са предпоставка за системно изучаване на руски език, успешно реализирано за пръв път в българско училище.

През годините Момчилов преподава учебни дисциплини, които е изучавал при своите гръцки, немски, руски учители. По сведения на неговите ученици обучението е водено в строга последователност. Отначало учели една година при помощника на Момчилов – Юрдан Ненов. След това една година „взаимно учене при учителя Момчилов“. При показан успех и практически умения, т.е. за най-напредналите обучението продължавало две години. Тези ученици изучавали *славянска граматика, землеописание, огословие, числителница и български царственик, гръцка педагогика и риторика*.

Момчилов внедрява качествено методика на преподаване, която обогатява ученето с усвояването на знания и ползването им за обогатяване на практическия опит на обучаваните. Полага много усилия за създаване и обогатяване на дидактическата база за обучението на учениците. Поддържа връзки с Васил Априлов и благотворителни дружества в Одеса, откъдето училището получава книги, географски карти, глобус и други пособия. Наред с интересните учебни часове в класната стая провежда и уроци сред природата. В тях активно участват и неговите помощници. Заедно провеждат беседи по хигиена, география, история. Изключително медико-педагогическо постижение са неговите „Съвети за пазене на здравето“. Отначало ги внушава устно, а впоследствие са разпечатани и окачени върху стените на класните стаи.

Грижите за физическото възпитание на учениците са в основите на обучението. Училищният двор постепенно е оборудван с уреди за извършване на системни упражнения за укрепване на здравето и телесно развитие. В двора имало пясъчник (трап) за упражняване на скокове (висок, дълъг), греда за равновесно ходене, лост и др. Отредени били и пространства за предвидените в учебната програма тренировки. Наученото в училище се представя пред местната общественост както в дните от работната седмица, така и в празниците. Учениците напускат училище под строй, маршируват с въведената от Момчилов песен „Прослава на древните българи“. Дежурни следят за поведението и за опазване на доброто име на училището. Сред населението учениците изразяват почит и уважение към срещнатите на улицата, като поздравяват.

Любовта към родното място и Отечеството Иван Момчилов внушава с педагогическо майсторство и духовна сила. Още в 1844 г. в уроците по славянски език запознава учениците с делото на светите славянски равноапостоли братята Кирил и Методий. По-късно написва и тропар (похвална

песен за тях). От 1859 г. 11 май се чества в Елена като общоучилищен празник в прослава на създателите на славянската писменост. В края на всяка учебна година учениците полагат публичен изпит и доказват способностите си, формирани чрез системно обучение. Активно участват в празниците на Елена.

Постигнатите високи резултати придобиват популярност. Младежи от други населени места – Лясковец, Гърново, Свищов, Златарица и др. – се записват на обучение при учителя Иван Момчилов. Известно е, че всички ученици от добре уреденото тогава училище в Капиновския манастир отиват в Елена, за да се учат при талантливия учител.

Съосновател на първото висше училище за подготовка на български учители

В Елена от Русия се завръща Никола Михайловски. Той е ценен по това време като пръв български учен, тъй като е защитил докторат в Москва. Михайловски успял да убеди еленчани да отворят висше училище за подготовка на учители, свещеници, търговци и т.н. В училището следват младежи, които вече са били учители и притежават умения за работа с деца. Изискването за постъпване във висшето училище било да не са по-млади от 20 години. Като е отчетена сложността на учителската професия, е поставена възрастовата граница за начало на обучението във висшето училище. *Първо*, необходимо е постигнато равнище на зрелост в развитието. *Второ*, обич към децата и всеотдайност към просветното дело.

За кратко време за обучение и възпитание в училището е Петко Рачев Славейков. Той дава име на висшето училище – *даскалоливница*. Названието е своеобразен преход от популярната заемка от гръцки език *даскал* към названието на професията със славянската дума *учител*. Мисията на Еленската даскалоливница е да подготвя учители от ново поколение. Обяснението на названието е в поетичния стил на Славейков, то се разказва и се преразказва до днес. Като сравнява подготовката на учителите с леенето на свещи, Славейков образува нова дума и сладкодумно описва вложения в нея смисъл. Тъй както в църквата е невъзможно постигането на тайнството на службата без свещи, така и създаването на държава е неосъществимо без учители. Изискванията и към леенето на свещи, и към подготовката на учители са от високи, по-високи. Както свещите се леят в специален калъп и стават съвършено еднакви, красиви, изправени, за да вдъхват духовна сила на мирянина за свързване с Бог, така и за подготовката на учителите е необходимо висше училище. Съвършенството на калъпа (свещоливницата) осигурява леенето на красиви и еднакви свещи, а начетеността на учените от Даскалоливницата създава истинските учители. Затова висшето училище и до днес пази благозвучното име Даскалоливница – свято място за свята работа на истински учени с техните всеотдайни възпитаници.

Усвояването на учителската професия се осъществява в естествената образователна среда. Обучаваните не само изучават висши науки, а развиват педагогически талант в непосредствена възпитателно-образователна среда. В нея по-задълбочено проучват индивидуалните особености на учениците. Преживяват радостта от усвояването на учебния материал и търсят причините за трудностите, които изпитват учениците. Творят методи, похвати за преодоляване на трудностите в обучението и задължителното постигане на успех в ученето. Наблюдават възпитателно-образователната работа на учителя Иван Момчилов и ежедневно се доближават до мечтаната цел – придобиване на педагогически талант.

Във висшето училище обучаваните усвояват знания, формират практически умения както за работа с учениците от различни възрасти и с различни постижения, така и с техните родители, с възрастните, търсещи спасение в просвещението. Младежите овладяват умения за съзнателно оползотворяване на всяка част от денонощието в името на Отечеството. През деня полагат усилия за повишаване на своята образованост и същевременно се учат как да работят с децата, а вечер продължават просветната дейност във форми за работа с родителите и възрастните. В почивния ден (неделя) се подготвят за всеки работен ден от предстоящата седмица, изработват нагледни пособия и материали, създават пространства за тренировки и обучение, обсъждат и подбират най-подходящите места за наблюдения, беседи сред природата, измервания и т.н.

От Еленската даскалоливница излизат учители със завидна езикова подготовка (по български и по чужди езици), енциклопедична осведоменост, богат практически опит за работа с деца, родители, възрастни и най-важното – всеотдайност и жертвоготовност за служене на Отечеството чрез просвещение. Всеки от еленските учители търпи негодите на времето, но толкова силно обича своята професия, че нищо не е в състояние да сломи духовната му сила. Където и да са работили еленските

учители, са оставяли добре подредено училище за децата, читалище за сплотяване на българите от всички поколения и население, направило невероятен скок в интелектуалното си развитие.

Присъствието на еленските учители в градовете и селата се свързва и със съществени промени в културата на поведение и начина на обличане на населението. Учениците стават учители на своите родители с достъпните правила, по които в училището се създават ред и дисциплина. Вкъщи говорят за опазване на здравето, за поддържане на личната хигиена, за културата на хранене, за добрите обноски между хората. Верността към Бога и Отечеството за децата е преди всичко силна обич към членовете на семейството, почит към бащата, любов и привързаност към майката, братята и сестрите, уважение към възрастните.

Физическото присъствие на еленския учител ориентира местното население в друг вид култура – европейската. Макар и да е много скромно облечен, на улицата се появява човек с впечатляваща външност. Облечен с бяла риза, костюм по европейски модел (фасон). Младежите забелязват добрия пример и подражават в облеклото, в обноските. Безспорно е, че не всички са приемали новото в социалното поведение на учителя. Обаче е известно, че и в разгорещените спорове, и в тайните „заговори“ учителите са печелели все повече приятели и последователи.

По сведения на дългогодишния изследовател краевед Петко Д. Петков 118 са възпитаниците, работили като учители в 66 градове и 38 села: „... от Тулча до Охрид, от Плосец до Солун и от Враца до Цариград“ (Петков 2007: 28). Възпитаниците на Иван Момчилов са достойни негови последователи. По примера на своя учител те откриват класни училища в различни населени места, а именно: 1) Никифор Попконстантинов и Юрдан Неов – в Пазарджик, 2) Петър К. Арнаудов и Парашкев Дамянов – в Русе, 3) Милан Кънчев – в Силистра, 4) Радко Радославов – в Златарица, 5) Иван Момчилов открива второ класно училище в гр. Горна Оряховица.

Възпитаниците на Еленската даскалоливница със силна обич към Отечеството участват в изграждането на възрожденското читалище, активно се включват в революционното движение, оставят трайни следи в книжовното наследство. По думите на Симеон Радев възпитаниците на Еленската даскалоливница всеотдайно градят съвременна България. Изключителни приноси за книжовното дело постигат 15 автори от Елена, които създават и издават 68 книги преди 1878 г. За по-малко от три десетилетия книжовниците от Елена не само успяват да възродят духа на Търновската книжовна школа, а и разпространяват прогресивните научни постижения на Европа и света. Това творчество и сега се съхранява в българските библиотеки, а най-лесен достъп до тях осигурява Националната библиотека „Кирил и Методий“ в град София.

Благотворителят Иван Николов Момчилов

Когато пристъпи прага на Педагогическия факултет, първокурсникът узнава, че на 19 октомври 1819 г. е роден един от великите български благотворители – Иван Николов Момчилов. Лесно установява, че на тази дата се чества също и Денят на благотворителността. В подготовката за този празничен ден учителството от всички поколения (от студентската скамейка до излезлите в заслужен отход) черпи сили и енергия от книжовното наследство на учителя Момчилов и неговите възпитаници. Преоткрива и изучава прогресивните иновации, изказани разбираемо в израза „*служене на Отечеството чрез просвещение*“. В своя петдесетгодишен жизнен път той успява да обогати българския педагогически речник с непознати дотогава думи: учител, школо, дверник и много други благозвучни названия, както и с обръщението към учениците „мили ми“, изразяващо непознатото дотогава педагогическо отношение към плахото и несигурно, любознателно дете. Внедрява в училището взаимоотношения, възпитаващи силна положителна емоционална привързаност към знанието, ученето, възпитанието, културното извисяване. Той е не само уважаван, обичан от учениците учител, изкоренил насието над измъчваните с невежество деца и внедрил прогресивни социално-педагогически методи за възпитание и обучение, а и основател на първото българско класно училище, съосновател на първото висше училище за подготовка на учители, създател на учебници, учебни помагала, книги, възпитател и обучител на възрастните по родителство и гражданство.

В продължение на над двадесет години – от 1843 до 1864 – Иван Момчилов създава достойно за уважение поколение свои възпитаници, всеки от които е важен и значим в българската история. Като се основава на своя дългогодишен учителски опит, Момчилов преценява, че след 1864 г. трябва да се отдаде на книжовна дейност. Вече е подготвил високообразовани учители, готови на саможертва в безкористното служене на Отечеството чрез просвещение. Същевременно по българските земи са

създадени и продължава разкриването на нови училища. Има подготвени учители и жадни за просвещение деца, но няма най-необходимото – писмен носител на знанието, осигуряващ формирането на умения за прилагане на наученото и успешно решаване на проблеми – житейски, просветни, културни и пр. Крайно необходими са писмени извори за подбуждане и разпалване на самоосъзнаването за принадлежност към българския род, език, култура, за възпитаване на прогресивно мислене за просперитета на Отечеството. Заема се с написване, превеждане, препечатване, приспособяване на учебници и учебни помагала по история, география, аритметика и др. Дотогава учениците са ползвали раздаваните от учителите записки, както и донесените от прогресивни търговци руски учебници.

Впечатляваща е продуктивността на Момчилов. Само за пет години, в периода от 1864 до 1869, той създава и издава буквари, писмовници, учебници по аритметика, граматика и др. Важно е уточнението, че по българските земи е поставено началото на книжовна благотворителност. Безспорни доказателства за нея са съхранени в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и са предоставяни за изучаване до наши дни. Препоръчително е съвременните автори на учебници поне веднъж да се докоснат до: „Сборник от образци за изучаването на старобългарски език по сичкото му развитие“ (1865 г.), „Грамматика на новобългарски език“ (1868 г.), „Малко политическо землеописание“ (1869 г.), „Малка аритметика“ (1869 г.) и др.

Иван Николов Момчилов създава учебници и учебни пособия, чрез които осигурява основната книжовна педагогическа база за общуване на роден български език. Въпросът за установяването на единен книжовен език в България е основен в началото на 20. век. Просветителят участва активно „... в процеси за утвърждаване на българския език и чрез началното обучение в грамотност“, като създател на един от букварите, а в „Грамматика на новобългарския език“ от 1868 г. намира отражение кодификационният модел на Търновската книжовна школа (Йорданова 2005: 18).

Иван Момчилов насочва вниманието си и към обучението по чужд език и подбужда своите ученици за старателно изучаване на друг език, проникване в тайните на друга култура, опознаване на прогресивните достижения на човешката цивилизация. Той владее безупречно говорим и писмен български, старобългарски, руски, латински, немски, гръцки, турски език. Отличава се с изключителни интереси в областта на славистиката. Неговите възможности в областта на лингвистиката доказват безспорно, че свободата на „... езиковото общуване е част от поведението на индивида“ (Йорданова 2005: 11). Известно е, че е общувал свободно с учени от славянските народи. Доказателства за неговата езикова (родноезикова и чуждоезикова) подготовка се съдържат в биографичните сведения за учителя, създадени и популяризирани след неговата смърт от възпитаниците му.

Като носител на иновационно рационално педагогическо мислене учителят Момчилов във всичко въвежда ред. Съвременните изследователи на неговите идеи за усвояване на аритметични знания, заложили в „Малка аритметика“, успешно ги развиват в методическата литература за математическото обучение в предучилищна и начална училищна възраст и до наши дни. „Операциите събиране и изваждане в множеството на естествените числа се въвеждат в обучението по математика в първи клас и са едно от основните аритметични знания, които се разглеждат в този период. Знанията, свързани с операциите събиране и изваждане включват не само пресмятане на сбор и разлика, но и търсене и прилагане на различни начини за решаване на задачи от този вид“ (Георгиева 2008: 155). В своите разработки И. Георгиева разглежда възможности за систематизиране на аритметични знания и задачи с цел „... изясняване логическата структура на решението на дадена задача и предлагане на различни достъпни начини за решаване на задачата“ (Георгиева 2008: 155).

Аритметичното учебно съдържание е основен компонент в съвременната учебна документация в предучилищното и началното обучение по математика. Според И. Минчева: „Пресмятането на сбор, разлика, произведение и частно на естествени числа обикновено не затруднява учениците. В същото време се оказва, че връзката между събирането и изваждането и съответно между умножението и делението, макар и разглеждана в учебниците по математика в 1.–4. клас, не се използва достатъчно ефективно в реалната учебна практика. В резултат на това учениците не откриват тази връзка и нямат опит в използването ѝ за рационални пресмятания“ (Минчева 2012: 10). Тези разсъждения отвеждат към необходимостта от обогатяване на съвременната технология за учене на математика с идеи от уроците на Иван Момчилов сред природата. В тях учениците ползват всички свои знания за решаване на практически задачи чрез пресмятане.

Иван Момчилов търси варианти за разнообразяване на своята педагогическа дейност, като я подчинява на налагащите се в живота истински потребности от нови знания. Той провежда някои от

уроците по география, история и хигиена извън класната стая. В съвременния образователен контекст тези нововъведения кореспондират с идеите на проектнобазираното обучение, което е „... насочено към създаване на предпоставки за активно опознаване и откриване на заобикалящия свят в неговото единство и многообразие“ (Конакчиева 2013: 34). Същевременно чрез тях се разкрива визионерство, което прогресивно мислещите педагози на нашето съвремие свързват с „... използване на разнообразни стратегии и технологии за стимулиране на детската познавателна дейност, отчитащи индивидуалната степен на познавателно развитие и ориентирани към обогатяване на индивидуалния познавателен опит“ (Конакчиева 2010: 5).

Все пак остава един съществен въпрос в изложението. Свежда се до връзката между Педагогическия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Еленската даскалоливница. Задълбочен отговор по този въпрос дава дългогодишният изследовател, краевед Петко Д. Петков (Петков 2007: 12). Известно е, че на 17 юни 1393 година Търново е опожарено и Търновското царство пада под османска власт. В Еленския балкан намират спасение част от „малките боляри“ и придворни. В суровите планински условия се заселват и други прокудени от своите родни места българи. Създава се българска общност с народностно съзнание и дух. Турската власт възлага на българското население в Еленско да охранява проходите към Сливен, Твърдица и Хаинбоаз от разбойници. Задължените да пазят проходите българи, наричани *дервентджиши*, имали право да носят оръжие и се ползвали с доверието на турската власт. Били относително независими и запазили българското си самосъзнание...

Заклучение

Приключвам статията с убеждението, че съм представила на читателите малка част от всичко, което желая да изкажа. Надявам се, че възпитаниците на Педагогическия факултет и всички съпричастни към учителската професия ще намират сили за творческо вдъхновение, когато упорито изучават прогресивната педагогика в теоретичен и в практически план. Ще бъдем заедно в мислите за перспективата на Отечеството чрез просвещение не само в делиците, а и в празниците. Макар и да е трудно цялостното представяне на бележитите дати в календара на Педагогическия факултет, предназначени за възпитаване на професионално самочувствие за полезност и принадлежност към съвременната прогресивна педагогика, аз само ще започна: 1 октомври – Първи ден на академичната учебна година, 5 октомври – Световен ден на учителя, 19 октомври – Ден на благотворителността и рождена дата на учителя, академичния преподавател, книжовниках благотворител Иван Николов Момчилов, 8 декември – Празник на българските студенти и Ден на кончината на учителя, книжовник, благотворител Иван Николов Момчилов, 19 декември – Ден на научното списание „Педагогически алманах“, ... 6 март – Европейски ден на логопедията, ... 11 май – Ден на светите братя Кирил и Методий, 24 май – Празник на славянската писменост и култура и т.н. Оставям на читателите да допълнят календара на празничните дни, в които съзнателната част от българското общество изразява почит и уважение към учителската професия, а учителите съпреживяват ежедневната радост на докосващите се до познанието деца и възрастни по примера на учителя Иван Николов Момчилов.

ЛИТЕРАТУРА

Василев, Й. (2007). *Иван Николов Момчилов (1818–1858) – личност и дело. Еленската даскалоливница.* В. Търново: АСТАРТА, с. 31–38. // **Vasilev, Y. (2007).** *Ivan Nikolov Momchilov (1818–1858) – lichnost i delo. Elenskata daskalolivnitsa.* V. Tarnovo: ASTARTA, s. 31–38.

Георгиева, И. М. (2008). Идеи за пресмятане на сбор и разлика с преминаване с числата до 20 в обучението по математика в първи клас (с. 155–165). – В: Ангелов, Б., Лалчев, З. (ред.). *120 години Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и развитие на педагогическата наука.* София: Вѐда Словѐна–ЖГ. // **Georgieva, I. M. (2008).** *Idei za presmyatane na sbor i razlika s preminavane s chislata do 20 v obuchenieto po matematika v parvi klas (s. 155–165).* – V: Angelov, B., Lalchev, Z. (red.). *120 godini Sofiyski universitet “Sv. Kliment Ohridski” i razvitie na pedagogicheskata nauka.* Sofia: Veda Slovena–ZhG.

Петков, П. Д. (1993). *Зарите на Еленската даскалоливница.* Елена: Авт. издат., 340 с. // **Petkov, P. D. (1993).** *Zarite na Elenskata daskalolivnitsa.* Elena: Avt. izdat., 340 s.

Йорданова, Д. (2005). *Обучението по правоговор в българското начално училище (исторически преглед).* В. Търново: Фабер. 115 с. // **Yordanova, D. (2005).** *Obuchenieto po pravogovor v balgarskoto nachalno uchilishte (istoricheski pregled).* V. Tarnovo: Faber, 115 s.

Йорданова, Д. (2005). *Преодоляване на диалектната редукция в речта на учениците (I–IV клас)*. В. Търново: Фабер, 195 с. // **Yordanova, D. (2005).** *Preodolyavane na dialektnata reduktisia v rechta na uchenitsite (I–IV klas)*. V. Tarnovo: Faber, 195 s.

Конакчиева, П. (2010). *Игрови технологии за ориентиране на детето в света*. Велико Търново: Слово, 255 с. // **Konakchieva, P. (2010).** *Igrovii tehnologii za orientirane na deteto v sveta*. Veliko Tarnovo: Slovo, 255 s.

Конакчиева, П. (2013). Проектната дейност на децата – мост между традиции и новаторство. – *Педагогически алманах*, В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 21 (1), с. 28–36. // **Konakchieva, P. (2013).** Proektnata deynost na detsata – most mezhdou traditsii i novatorstvo. – *Pedagogicheski almanah*, V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodii”, 21 (1), s. 28–36.

Конакчиева, П. (2014). Принципът за природосъобразност като общофилософска основа на педагогическото взаимодействие „дете–среда“. – *Педагогически алманах*, В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 22 (2), с. 33–42. // **Konakchieva, P. (2014).** Printsipat za prirodosaobraznost kato obshtofilosofska osnova na pedagogicheskoto vzaimodeystvie „dete–sreda“. – *Pedagogicheski almanah*, V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 22 (2), s. 33–42.

Кънева, П. (2011). Практическата подготовка на студентите от специалностите Начална училищна педагогика и чужд език и Предучилищна педагогика и чужд език за преподаване на английски език. – *Педагогически алманах*, 19 (3), с. 22, В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 20–29. // **Kaneva, P. (2011).** Prakticheskata podgotovka na studentite ot spetsialnostite Nachalna uchilishtna pedagogika i chuzhd ezik i Preduchilishtna pedagogika i chuzhd ezik za prepodavane na angliiski ezik. – *Pedagogicheski almanah*, 19 (3), s. 22, V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodii”, s. 20–29.

Минчева, И. (2012). *Връзките събиране – изваждане и умножение – деление в обучението по математика в началните класове*. Пловдив: Астарта. // **Mincheva, I. (2012).** *Vrazkite sabirane – izvazhdane i umnozhenie – delenie v obuchenieto po matematika v nachalnite klasove*. Plovdiv: Astarta.

Мойнова, М. (2009). Развитие на художественото образование в България. – В: Научна конференция с международно участие „25 години Педагогически факултет“, 6–7 ноември. В. Търново: Фабер, с. 363–367. // **Moynova, M. (2009).** *Razvitiето na hudozhestvenoto obrazovanie v Balgaria*. – V: Nauchna konferentsia s mezhdu-narodno uchastie “25 godini Pedagogicheski fakultet”, 6–7 noemvri. V. Tarnovo: Faber, s. 363–367.

Мойнова, М. (2016). *Детската рисунка като феномен на културата*. В. Търново: Екслибрис, -239 с. // **Moynova, M. (2016 g.).** *Detskata risunka kato fenomen na kulturata*. V. Tarnovo: Ekslibris, s. 239.

Радев, С. (1990а). *Строителите на съвременна България*. Първи том. София: Български писател. -865 с. // **Radev, S. (1990a).** *Stroitelite na savremenna Balgaria*. Parvi tom. Sofia: Balgarski pisatel, 865 s.

Радев, С. (1990б). *Строителите на съвременна България*. Втори том. София: Български писател. -683 с. // **Radev, S. (1990b).** *Stroitelite na savremenna Balgaria*. Vtori tom. Sofia: Balgarski pisatel, 683 s.